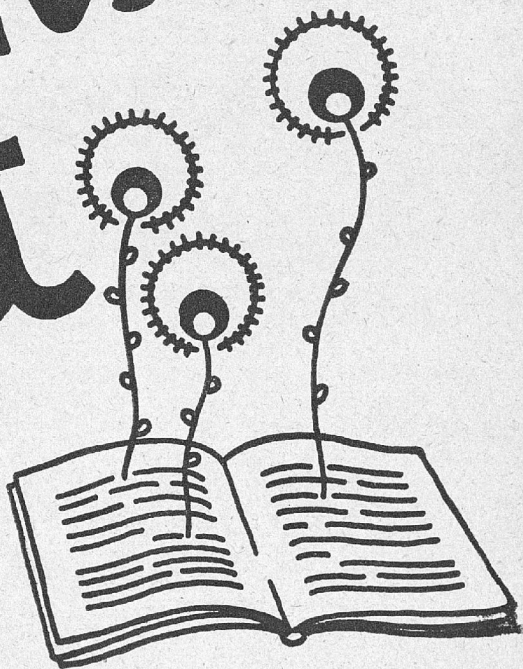

10

zenski

svet

L. XI.

oktober 1933

Prihajamo

zopet z
novostmi

za jesen
in zimo

ter Vas prijazno vabimo,
da si ogledate krasne
modne vzorce in izberete
po svojem okusu

A. & E. Skabernè
Ljubljana

ŽENSKI SVET

OKTOBER 1953

LJUBLJANA

LETO XI - 10

DR. ALMA SODNIKOVA

Marijana Kokalj-Željeznova

Počasi, toda vztrajno se odpira hram znanosti ženam tudi pri nas, že stopajo vanj najboljše med najboljšimi. So izvoljenke iz občestva nadpovprečnih umov, ki si z marljivim delom pribore prvenstvo v tekmi za poglobljanje duhovnih vrednot.

Tako imamo tudi mi Slovenci, najmanjši med Jugoslovani, ženo, ki je kot delavka prestopila prag univerze ter deluje v množici znanstvenikov v prid naše doraščajoče omladine, v ponos nam Slovincem, Jugoslovanom in vsem Slovanom sploh. Je to zelo važno dejstvo, ker sma-

trajo nas Slovane veliki kulturni narodi še vedno za duhovne neboljše, četudi je slovanska mati rodilo toliko in toliko veleumov, ki so pronicali tudi v duhovno življenje drugih narodov in postopoma pršili megle, ki so toliko stoletij zagrinjale svetlo lice slovanske kulture.

Naša žena, ki si je prva utrla pot v svet znanosti, in to v filozofijo, je dr. Alma Sodnikova-Zupančeva. Je Ljubljancanka (* 1896), gimnazijo je obiskovala v rojstnem mestu v letih 1907—1915. Po končani 6. šoli jo je nagovarjal oče, naj se posveti farmaciji. Toda ljubezen do študija je premagala vse ovire. Na univerzo se je vpisala po osvobojenju 1919., ko smo dobili Slovenci svoj lastni znanstveni hram, ter končala visokošolski študij l. 1923. Promovirala je l. 1924. Od tedaj deluje kot asistentka v filozofskem seminarju. Pred vstopom na vseučilišče se je poročila s prof. Sodnikom. Bridko je skalila njuno srečo smrt otročička. In od tedaj se je dr. Sodnikova poglobila v filozofijo, ki, četudi razkrije marsikaj, molči o tajni usode.

„Izbrala sem si za predmet filozofijo“, pravi sama, „ki me je zelo zanimala že v gimnazijskih letih. Za pomožno vedo sem si vzela lingvistiko (predvsem slavistiko), ker mi je šlo v tej dobi zlasti za vprašanja iz filozofije jezika. V zvezi s tem je tudi nastala moja disertacija: „Psihološka analiza akcenta“, ki naj bi bila poizkus, odločiti ta problem po

predmetnoteoretični ali fenomenološki poti, ki jo uporablja tudi moj učitelj prof. dr. Veber pri svojem delu. Ob končanem študiju na naši univerzi je prešlo moje zanimanje iz področja filozofske sistematike na področje zgodovine filozofije.“

Ker pa ni bilo doma dovolj potrebnih virov za poglobitev v to pa-nogovo filozofije, je odšla v l. 1925/26. na Dunaj ter nadaljevala študij na univerzi, zlasti pa v bogatih knjižnicah. Izbrala si je problematiko iz področja estetike in tako je nastalo njeno prvo večje znanstveno delo: „Zgodovinski razvoj estetskih problemov.“ Delo je izšlo v ženski založbi „Belo-modre knjižnice“ l. 1928. Je to delo, ki nam odpira pogled na razvoj estetskih naziranj od antične — klasične dobe pa vse do danes s posebnim ozirom na naše domače estete — teoretike. Med njimi se posebno bavi z estetskimi nazori Mahničiča (prim. njegovo stališče napram S. Gregorčiču), Lampreta, dr. Ušeničnika, dr. Iz. Cankarja, Iv. Bernika, dr. Derganca, Vidmarja, zlasti pa na široko razpravlja o teoriji estetike dr. Vebera. Omenja v opombah tudi dr. Čibejevo metodo o tzv. sociološki estetiki.

Delo je napisano priprosto in zanimivo ter razgrinja pred čitateljem napor nemirnega in vedno iskajočega duha, da bi razložil bistvo estetičnega doživljanja, ustvarjanja in razumevanja, kar je posebna funkcija človekove duševnosti: čuvati in širiti lepoto v umotvorih vseh panog umetnosti.

Poleg tega je dr. Sodnikova spisala več znanstvenih razprav iz tega področja, ki so pa le deloma objavljene, med njimi v „Ljublj. zvonu“ „Vebrov estetski sistem v luči tradicijskih teorij“, v „Času“ „O prvenstvenem pojmovanju likovnega problema“. Ta spis skuša pokazati pravi zgodovinski izvor sodobnega likovnega problema, ki je odločilnega pomena ne le za sodobno estetiko, temveč tudi za druge filozofske discipline. V Steinovem „Archiv für systematische Philosophie und Sociologie“, Band 34, je objavila razpravo: „Webers System der Ästhetik.“

Od tedaj pa se je naša filozofinja posvetila predvsem raziskovanju našega lastnega gradiva iz razloga, ker se ji zdi to tembolj potrebno, ker ne dobi v inozemskih v to stroko spadajočih prikazih onega upoštevanja naše filozofije, ki bi bilo v pravem razmerju do dejansko obstoječega materiala. Tako je nastala tudi njena razprava o filozofu Jožefu Misleju (1761 do približno 1840), ki je izšla avgusta v našem biografskem leksikonu. Sem spadata tudi razpravi v Glasniku Muzejskega Društva 1933, ter v Času l. 1933/34, ki pa bo še-le izšel.

V rokopisu ima naša filozofinja med drugim tudi „Razpravo o Ušeničniku in njegovem razmerju do ostale filozofske literature na naših tleh“, in „Razpravo o Vebru in njegovem notranjem razvoju“. Cilj pri tem delu ji je izbiranje in pribavljanje gradiva, ki ji naj omogoči izdelati zgodovino filozofije pri južnih Slovanih. To je pač lepa in zelo važna naloga, ki si jo je zastavila dr. Sodnikova. Kakor sem že omenila uvodoma, smo Slovani pač zastavljeni v znanstvenem svetu, posebno pa še mi Balkanci. Balkan velja še danes kot temna točka v duhovnem

ustvarjanju, četudi se ravno na Balkanu križata vzhodna (grška, bizantinska, orientalna, ruska) ter zahodna (latinska, romanska, germanska) kultura. Balkanski narodi, predvsem Slovani, gotovo niso mogli ostati brez vpliva teh dveh kulturnih struj, a poleg tega vemo, da si vsak narod usvoji vsako tujo vrednoto na njemu svojstven način na podlagi svoje narodne psihe, tako da lahko govorimo, četudi ne ravno o originalni južnoslovanski filozofiji, vendar pa o lastnih filozofskih nazorih posameznih mislecev.

Vzporedno s tem se je dr. Sodnikova bavila tudi s spoznavno teorijo filozofa R. Lulla (Raimundus Lullus, 1234—1315), kar ji je omogočila Turnerjeva štipendija; tako je lahko delala v raznih inozemskih knjižnicah, predvsem v Vatikanu, ki hrani njegove spise. Tudi to delo je še neobjavljeno.

In kaj je smoter njenih dalekosežnih raziskovanj in neumornega dela?

„Pri svojem delu“, pravi dr. Sodnikova, „skušam dobiti zlasti dvoje: sliko notranjega logičnega razvoja problemov in pa psihološko sliko osebnosti avtorja. Sem namreč vedno bolj prepričana, da je tudi drugo enako potrebno, saj je prav osebnost filozofa ona činjenica, ki omogoča razumevanje njegovega duha ter pojasnjuje postanek in potek zanj značilne problematike.“

V okviru teh besed vidimo globoko psihološko umevanje filozofskih problemov, ki so produkt duha in pisateljeve osebnosti. In filozofija s tako podstavo ne bo več golo naštevanje misli kot avtomatskih principov veleumov, temveč zanimiva biografija razvoja filozofskih nazorov posameznih duhov, ki so s svojo osebnostno izvirnostjo hoteli razsvetliti, kaj je resnica, lepota, dobrota, kakor tudi vse ostale duhovne pojave, pa tudi pojave zemlje in ozvezdja.

Filozofija je svet, ki skriva ideal: z močjo človeškega duha doumeti skrivnosti vsega, kar obdaja človeka in kar izhaja iz njega. Je to večer nemir vsečloveške duše, ki se pojavlja v posameznih umih.

Za nas žene je pomembno, da tudi iz naših vrst prodirajo posamezne učenjakinje v to področje znanosti, ki je do zadnjega pripadalo možu. In naša učenjakinja, dr. Sodnikova, dela, četudi mora občutiti grenkost, da ne more podati javnosti svojih znanstvenih izsledkov, ki se množe in tiče v njenem predalu. Je to značilno za naše razmere. Koliko srečnejša je dr. Ks. Atanasijevićeva, saj so ji številne srbske revije odprle rubrike, da zamore sejati med širši krog svoje bogate misli.

Toda ne mislimo, da je dr. Sodnikova zaradi tega malodušna! Ni, ker je filozofinja! Ona dela vztrajno s prepričanjem, da če danes ne more v javnost s svojimi razpravami, še ni njeno delo brezplodno. Zasijal bo tudi njej dan, ko ji bo delo upoštevano, kakor je še vsakemu duševnemu delavcu, kajti duhovne vrednote so neminljive, četudi so včasih napačne. Iz zablod pelje pot k resnici, kamor hrepeni človeški duh od trenutka, ko se je osvestil svojih zmožnosti.

MUZIKANTARCA

Bogomir Magajna

Naša družba — bilo nas je takrat šest slikarjev in literatov — se je preselila iz središča mesta v zakotno predmestno gostilno, ki je stala na bregu reke. V kalni vodi se je lomila svetloba oken, pred vrati se je dvigal velikanski s sajami pomešan kup snega, v katerem so zিজale luknje, izjedene od vročih pominj. Izlivala jih je gostilničarka Matilda kar skozi okno v sneg. To je bil brlog, v katerem nas ni nihče motil.

Vzradovali so se nas vsi: gostilničarka Matilda, pri kateri smo zapravljali polovico denarja od prodanih slik in novel; dekleta, nezaposlene delavke, ki jih je že prvo noč privabil naš hrup v vežo, pa smo jih potegnili v sobo; delavci, ki so se začetka srdili radi deklet in so se takoj pomirili, ko smo jim plačali za nekaj litrov — potegnili so celo z nami in nas hvalili na vso moč; najbolj pa se je vselej razveselila ob našem prihodu sedemdesetletna muzikantarca Julia, kateri je kar zažarel obraz, kadarkoli smo vstopili.

Mi slikarji in literati smo kakor otroci. Silno nas veseli, če nas ima kdo rad. Zato smo vsi razigrani poslušali, ko nam je pravila Matilda: „Prava sreča za Julio, da ste prišli. Starka ni imela niti več kaj jesti in bi morala crkniti, če bi ne bilo vas. Poprej so prihajali v gostilno samo delavci — in še oni samo ob sobotah in nedeljah. Vsi skupaj so spili komaj par litrov. Do polnoči jim je igrala in prepevala Julia, pa je našla potem komaj po deset dinarjev na krožniku. Vi pa ji namečete vsak večer po trideset dinarjev in še več. Poleg tega ste še sami mladi fantje. Čez osem in dvajset jih ne šteje nobeden izmed vas, kaj?“

Matilda se je smejala široko, glasno, zadovoljno in zdajpazdaj udarila tega ali onega izmed nas z desnico po rami: „Julia gleda zelo rada mlade fante. Spominja se pri tem nekdanjih let. Imela je nekoč sina, Takrat se ji je dobro godilo in je stanovala v veliki hiši sredi mesta. V vsem mestu je bila poznana kot dobra pevka in muzikantarca in ga ni bilo človeka, ki bi je ne bil poslušal rad. Ko pa ji je naenkrat umrl sin, je vzela citre, odšla k muzikantom in potovala z njimi po vsem svetu. Pravijo, da je takrat mnogo ljudi norelo za njo, pa se ni marala ustaviti stalno pri nobenem, ampak je raje muzicirala in se klatila vsepovsod. Ko ni bila več lepa, se je povrnila v rojstno mesto in sedaj igra že mnogo let po gostilnah. Denarja seveda ni prihranila nič.“

Zagledali smo se v Julio. Naenkrat se je tudi nam zazdelo, kakor da je za gubami, ki so tekle zelo pravilno, in v velikih samjavih rjavih očeh, ki so molče strmele na nas, vtopljeno zares mnogo življenja. Naš Ivan, najmlajši, ki je nedolgo pred tem končal akademijo, je rekel, da bo prišel drugi dan v lokal in slikal starko. Mi smo se mu smejali, odšli k starki in jo vprašali, če želi, da ji naročimo vina ali likerja. Lažje se bo potem spomnila nekdanjih let. Odgovorila je plašno, da ne pije. „Vi ste edini muzikant na svetu, ki ne mara pijače,“ smo ji rekli med smehom in zopet odšli k svoji mizi, kjer so nas čakala dekleta med hrupom in ra-

dostjo ob vinu in krožnikih, na katerih se je rdečila šunka in so dehteli piškoti.

Jula je obsedela v kotu in igrala valčke in druge vesele plese, ki so nas dvignili od mize prav vse razen Ivana, ki je ostal za mizo in le strmel proti Juli. Vedeli smo, da je on ta večer izgubljen za nas, kajti po njegovih očeh smo spoznali, da ga je zagrabilo doživetje ustvarjanja. Vendar sem med plesom zopet prisedel k njemu:

„Glej na citre,“ mi je rekel. „Vidijo se, čeprav moti večerna luč, različne barve strun. Prehajajo druga v drugo v čudoviti skladnosti. Ako bi slikal, bi jih ne narisal s črtami, ampak bi kar prelił barve iz zlate v sinjo, rdečo in srebrno. Tako bi bilo mogoče naslikati godbo. Le da bi ta ženska hotela igrati kaj drugega! Ta godba je zanič, starka gleda brezizrazno, mrtvo in koščeni prsti skačejo kakor odreveneli, ne da bi bilo v njih kaj življenja. Ta ženska je izgubila vso dušo. Prečudno le, da ima drugače, ko ne igra, tako široke in sanjave oči. Zdi se mi, kakor da bil že nekje videl take oči — ah — domišljija je pač vse to, saj matere nisem nikdar poznal, v pogledih ljubic pa nikdar ne najdeš takega izraza.“

Ivan je bil slabe volje, čeprav je izpraznil nekaj kozarcev. Ko se je hotela črnolaska pritisniti k njemu, jo je srdito odrinil. Podpiral si je glavo s pestmi in se od časa do časa nasmehnil.

Naenkrat je potihnil hrup. Pari so prenehali plesati. Juli so prsti mrtvo obležali na strunah. Ivan je namreč vstal in stopil prav do nje:

„Ali ne znate ničesar drugega igrati? Pravijo, da ste prepotovali svet, sedaj pa nam igrate same plehkosti, kakor bi ne bili doživeli nikoli in nikjer najmanjše stvari. Srečali ste tisoče ljudi. Prenehajte vendar s tem dolgočasnjem in povejte nam kaj!“

Starka je obsedela nepremično in preplašeno strmela vanj, ne da bi dvignila prste s strun. Obraz se ji je skremžil skoraj v jok. Morda se ji je pripetilo prvič, da je bil nekdo nezadovoljen z njeno godbo in ji vrgel svojo misel naravnost v obraz. Matilda se je zbala, da bi mi ne odšli, in je zapovedala Juli, naj takoj zaigra nekaj takega, da bo ugajalo gospodom.

„Mislila sem, da želite plesati,“ je zajecala preplašena starka. „Znam igrati vse naše in tuje pesmi. Gospod, povejte, kaj naj vam zaigram?“

„Pusti jo, Ivan, naj igra in poje, kar sama hoče. Nisi samo ti tukaj,“ smo mu zaklicali. Toda Ivan se ni vdal.

„Pravijo, da ste imeli sina. Ali ste vi popolnoma pozabili nanj? Povejte mi, kak je bil!“

Starki je vztrepetala roka in v očeh se ji je zopet prikazal tisti sanjavi sij: „Če hočete vedeti, vam je bil podoben. Imel je plave lase in plave oči, le, le...“

„Le, le?“

„Zelo dober je bil in bi ne mogel nad menoj tako kričati, kakor kričite vi.“

Dečleta so prasnila v smeh. „Ne vem, kako se obnašajo sinovi do mater. Jaz je nisem poznal. Zdi se mi, da sem vas užalil. Vendar ni bilo vse to radi zlobe. Rad bi vas jutri slikal. Pridite v ta prostor! Povem

vam pa, da mi je vseeno, kakšni boste jutri. Hotel bi pa, da bi danes zaigrali in zapeli pesem, ki ste jo imeli najrajše v vsem življenju. Ali me razumete? Ne vem, kaj ste najbolj ljubili: moža, sina, ali kaj drugega. Toda eno pesem ste gotovo najbolj ljubili. Če mi jo zapojete, vam vržem ves denar, ki ga imam s seboj, na krožnik.“

Zislišal sem, kako je komaj slišno brenknila struna pod njenim prstom, in videl, kako so ji postale oči motne. Nenadoma pa se je nasmehnila in prijela za roko, s katero se je tovariš opiral na mizo. Potem mu je še lahno pobožala lase in čelo.

„Mladi, tukaj vendar ni prostor zato. Ali bi se upal zahtevati ti nekaj takega, če bi se znašel v bogati sobi pred mlado lepo gospo, ki bi držala harfo v naročju? Pokleknil bi in bi ne zahteval. Morda bi si ne upal niti prositi. Jaz sem seveda samo beračica in karkoli zahtevaš, ti moram izpolniti.“

„Pusti jo, naj zaigra, kar sama hoče,“ smo zopet zaklicali mi. Toda on je vztrajal in odšli smo na prostore. Slaba volja se je polastila nas in naših deklet.

Starka se je sklonila prav nad strune, tako da so se jih skoraj dotikale njene posušene prsi. Naše mladosti se je polastilo neugodje, ko smo gledali to posušeno življenje pred seboj, to ovenelo telo, odeto v stokrat zašito in obledelo krilo, in smo se srdili na tovariša, ki je hotel priklicati mrtvo dušo nazaj. Če jo hoče slikati, naj jo slika kot ženo smrti in ne kot ženo življenja. Ni dvignila oči, da bi gledala kakor navadno med igranjem k nam. Petrolejka je bledorumenno osvetljevala uvelo kožo njenega obraza. Med petjem in igranjem pa smo naenkrat mirovali, kakor da bi sedeli pri najlepši predstavi, in strmeli smo nepremično na starko. Še Matilda se je naslonila na zid in se ni neprestano smejala, dasi ji ni drugače nikdar izginil nasmeh z ustnic. Starka je pela tole uspavanko:

Poje sinku mamica:	aja, aja sredi sanj
Aja, aja z angelčkom,	iz naročja mamice!

„Iz naročja mamice,“ je ponovil Ivan šepetaje.

Aja, aja sinček moj,	do Marije z angelčkom,
aja, aja do nebes,	aja, aja do Boga!

„Do Boga,“ je ponovil Ivan in videl sem, da se je v tem hipu popolnoma spremenil. Trdi izraz, ki ga je vedno nosil s seboj, je popolnoma izginil z njegovega obraza.

In se vrni iz nebes,	od Marije in Boga
aja, aja z angelčkom	v naročje mamici!

„V naročje mamici — —.“

Če je Julia kdaj pripevala godbi, valčkom in drugim veselim, je prepevala glasno in nekoliko vsaj navidez razigrano. Sedaj pa je spremljala godbo skoraj šepetaje, tako da smo komaj razumeli besede. Morda je bila ta godba in pesem res taka, da bi se dala naslikati z barvami, tako mehka in sanjava je bila. Ko je končala, je dvignila suhi obraz in se zagledala z jokajočimi očmi v Ivana, ki je po pesmi vstal in stresel molče

nekaj desetakov na krožnik. Jaz sem se pa začudil, ko je starka nato poklicala Matildo in si naročila vina, dasi je poprej povedala, da nikdar ne pije.

* * *

Drugi dan jo je naš tovariš naslikal in ko smo zvečer pridrveli v gostilno, nam je pokazal podobo. Zelo smo se začudili, kajti boljše slike prav gotovo ni ustvaril zadnji čas, čeprav je dovršil marsikatero dobro podobo.

„Sedela je tako potrpežljivo, kakor da bi bila kip. Oči so ji pa gorele — poglejte vendar na sliko, kakor da bi me hotele sežgati. Takih oči ne najde slikar vsak dan. Rečem vam, ni lahko ukrasti nekomu celo življenje in ga stisniti na platno. Ko sem končal, se ni mogla ločiti od te podobe. Najbrže bi rada videla, da bi jo podaril nji. Saj — končno jo bom tudi podaril, le razstaviti moram poprej. Brez tiste pesmi bi pa ne bilo nič. Bi ne prišel slikat. Le poglejte te barve, te nevidne pojoče strune. Nikdar bi jaz ne mislil, da je mogoče naslikati godbo, to godbo, prelivajočo se iz zlatega v sinje, rdeče in srebrno. Ali se ne razliva ta godba strun po vsem prostoru na sliki?“

Poln zadovoljstva je postavil podobo na mizo, da je bila vidna po vsej sobi. Toda Jula je ni zdaj več gledala. Vso noč je tudi med prepevanjem in igranjem strmela samo na Ivana. Toliko ljubezni je gorelo v zenicah, da je tudi vino, ki ga je pila, ni moglo ugasiti. Tako je strmela vanj tudi vse noči, dokler smo še hodili v tisto gostilno. Pa saj je imel tudi njen sin, ki je umrl pred dolgimi leti, plave lase in plave oči kakor Ivan. Ivan je znal ukrasti njeno srce, kakor ga je ukradel nekoč njen sin. Kako bi ga potem ne ljubila.

* * *

Toda končno smo se naveličali tudi te gostilne in zahajali prav na drugi konec mesta. Ko nam je nekoč zmanjkalo denarja, je Ivan prodal starkino sliko. Ob tem denarju smo se je zopet spomnili, potem pa dolgo nič več, dokler ni neki večer naenkrat zahteval Ivan, naj se vrnemo v staro gostilno. Hud mraz je bil, pa smo le šli. Breg se je vlekel daleč ob črni počasni reki. Tisti kup snega pred gostilno pa je bil še enkrat višji kot poprej.

Matilda nas je sprejela z vidnim veseljem. „Vse je umrlo, ko ste vi odšli. Tudi Jule ni več. Ali veste — pričela je piti in naenkrat ni hotela več igrati, čeprav so jo zelo nagovarjali tisti delavci, ki so še včasih prišli. Nепrestano je spraševala, kdaj se povrne vaša družba. Ko je zapravljala zadnji denar, je bila zelo pijana. Tisti večer je jako mnogo govorila o gospodu Ivanu. Rekla sem ji, naj se ne vrača domov in naj kar v gostilni spi. Pa je le šla. Mislila sem, da je odšla domov, a jo je našel stražnik polzmrzlo na tistem velikem kupu pred vrati. Odpeljali so jo ne vem kam — ali v bolnišnico ali v ubožnico in niti ne vem, če je še živa. Saj ni imela drugače živega krsta, ki bi se brigal na svetu zanjo. Le vi gospodje ste bili dobri z njo. Katerega vina naj vam prinesem,“ je vprašala Matilda in mi smo zahtevali rdečega vina.

ZAVIST

Gela Jontezova

Kostanjtar Jesih Janez je bil bolan. Že več dni je bila prazna njegova stojnica za kostanj na vogalu pri kolodvoru.

Stari je čepel na robu postelje, stokal in se zvijal. Še bolj kakor drugače se je zdel kilav, posebno v tistih nagubanih, prevelikih hlačnicah.

Čepel je, ker ni mogel ležati, stokal je, se zvijal in si stiskal trebuh. Toda nič ni pomagalo. Začel je končno cviliti, zvil se je v klopčič in tako nepremično obležal na stari postelji. Spet je zastokal in se premaknil: „Marjetka, prinesi mi nekaj česna!“

Punčka je stekla k omari v drugem kotu podstrešnice. Odprla je črvivo, v steno vzdano omaro. Podgana je skočila ven. Težka, sita se je zakotalila pred njo na tla, pobrala se in stekla naprej po sobi. Nekje za vrati je zmanjkala. Deklica je zacepetala in zajokala.

„No, no, kaj bi tisto! Saj si jih že vajena, kali?“ Toda deklita je kar stala sredi sobe in jokala. Vstal je in šel sam. Počasi, sklonjen in čisto majhen je prišel k omari. Med staro šaro, med čebulo, zamaški, starimi posušenimi krhlji, suhimi tepkami, med vrečicami kamelic in lipovega cvetja je le staknil glavicico česna. Še je brskal. Česna ni bilo več v predalu. Zlezel je nazaj na posteljo in se skrčil: „Marjetka, daj, zlušči mi ga!“

Sedla je na tla in luščila česen. Jedel ga je brez kruha. Stiskal je in na stežaj odpiral brezzobe čeljusti, da so se mu videla rdeča dlesna, nebo in kratki smešni jeziček v grlu. Hladil je usta.

„Poglej, Marjetka, če je kaj kruha v omari!“

„Samo tale skorja, očka!“ Prinesla mu je staro, trdo, oglodano žec od drobnih zobk.

„Podgane so jo obžrle!“ Zalučal je skorjo pod posteljo.

„Pa ga grem kupiti!“

„Teci. Reci, da bom že plačal sam.“ Mala je tekla. Prinesla je kruh. Jedla ga je. On ni mogel. Še zaprosil je: „Pojdi na stopnjice, Marjetka. Tam ga jej. Slabo mi je, če ga duham in vidim!“

Šla je in je sedla pred vrata na stopnjice v podstrešju. Jedla je kruh. Toda kave ni bilo. Nikogar ni bilo, ki bi jo skuhal. Večerilo se je. Tema je lezla v podstrešnico. Luč bo treba prižgati.

„Očka, koliko časa pa še ne bo mame domov? Kaj danes tudi še ne bo prišla?“

Molčal je. Prižgala je luč. Cilinder je padel iz rok in se raztreščil.

„Ne jočil Molči, bova pa v temi čakala noči. Zaspala bova še prejel!“

„Očka, strah me je. Zaspala bom!“ Čepela je pri vznožju in se stiskala v jopico. K očetu ni šla.

„Sem pojdi k meni!“ Vzel jo je k sebi.

„Očka, smrdiš!“ Izvila se je in zlezla nazaj k vznožju.

V podstrešnici je bilo že čisto temno in tiho. Samo z dvorišča je svetila luč.

„Očka, kam pa je šla mama?“

Molčal je.

Gledala je očeta z tožečimi očmi. Zdelo se ji je, da je oče storil tako, da ni mame domov. Cepetala je že z nogami in kričala: „Mama, mama!“ Mater je hotela imeti poleg sebe, ne očeta. Pa je jokala manj in manj.

Tudi oče je bil najbrže že zaspal, zakaj čisto tiho je bilo v podstrešnici in samo še dihanje se je slišalo.

Nenadoma je zajokala in stegnila ročice:

„Ne, ne, mama, ne!“

„Kaj je?“

„Očka, mama me je prijela za glavo takole z obema rokama. Mrzle so bile roke, očka!“

Vzel jo je k sebi in jo božal. Trepetal je. Tudi njemu se je zazdelo, da se ga je dotaknila mrzla roka. Nič več ga ni zvijalo po trebuhu.

„Očka, kje je mama!“ je kričal otrok, cepetal in grabil srajco z očetovih prsi. Molčal je in strah ga je bilo ob misli, da otrok sluti resnico.

„Očka, kje je mama!“ Otrok je zahteval.

„Umrla je!“

Še bolj je klonila njegova glava. Otrok je zajokal na vso moč. On pa je ždel z glavo v blazini. Težak greh je bil v njem.

Osem dni popreje.

V soboto zvečer po delu je sedel kostanjar Jesih Janez v gostilni. Morda je bil pijan. Morda tudi ne še. Toda tečen je bil zelo. Zmerjal je. Vse mu je bilo na poti. Po se je spomnil in se bahal: „Sedem in dvajset let sem imel, ko sem se oženil. Zdaj jih imam pet in trideset. Žena pa je po teh osmih letih krotka, kakor je bila prvi dan. Naučil sem jo s pestjo!“ Zasmejal se je: „Kakor ščeneta sem jo zdresiral! He, he, take ubogljive ženke nima vsak! Še šibo mi nazadnje poljubi — he, he, kaj pravitelj! He, he!“

Prijatelj, mlad, velik človek, postrešček, je vstal. Še bolj je postal rdeč v obraz, oči so se mu iskrale.

„Fejl!“ debelo je pljunil. „Veš kaj, ker smo že pri stvari, ti povem, kar me je že dolgo imelo, ampak brzdal sem jezik! Tak si kakor prasecl! Le ne vem, ne morem razumeti, zakaj te je pobrala ona, ki še njenega blata na čevljih nisi vreden! Da veš, s tem, da si vzel njo, si storil tak greh, kakor če bi rekel materi prasica. No, to sem ti hotel povedati!“ Zganil se je in pripravil pesti. Tudi kostanjar je vstal. Bled je bil. Zakaj zares je nekoč rekel materi prasica in žena je zares mnogo, mnogo jokala zaradi njega.

Čakali so. Zakaj Jesih je bil razgrajač, ki je metal steklenice v glavo in na glavah razbijal stole. Zdaj pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Molčal je, zazibal se in odhajal brez besede. Toda ustnice je stiskal. Gledali so. Vse kaj drugega so pričakovali.

Tekel je domov, tako je bil nestrpen. Zdelo se je, da cvili slabotno kuže, zakaj gledal je, kako se tiha, slabotna žena zvija in joče pod njim

sklonjena in čaka, da jo bije še. On pa jo bije. Po glavi, po hrbtu, kamor pade, z besnim užitkom. Ona molči. Vedno molči in preplašene so njene velike, skoraj otroške oči.

Zaškrtal je. Stiskal je ozke ustnice bolj in bolj. Nekaj mu je lezlo v grlo in ga stiskalo, kakor da bo zajokal zdaj in zdaj. Zelen je bil, zakaj zavist je bila, ki ga je žrla, ko je gledal dvoje; žena, on. Že je pritekel domov.

Žena je ležala. Majav je stopil k postelji. Ni bil pijan. Gledal jo je.

„Kaj je?“

Ni odgovoril.

„Kaj je?“ Še bolj so bile prestrašene njene oči.

Zganil se je. Udaril jo je s pestjo v trebuh, kjer se je delal nov človek. Zabolelo jo je. Toda ni zajokala zaradi svoje bolečine. Saj je vendar udaril njenega otroka, s pestjo ga je udaril!

Zislišal je njen pridušeni iht in videl njen spačeni obraz. Pogledal jo je s tankimi stisnjenimi ustnicami.

Vstala je. Sedla je na rob postelje in si z grozo v očeh zakrila trebuh z rokami.

„Zakaj?“ je rekla samo.

Zagomazelo mu je po vsem telesu, prav v drobovje. Tako je tisto minuto zasovražil tisti njen tihi „zakaj?“ in vso njo, tako tiho, dobro, da bi jo ubil na mestu. Bolj jo je sovražil tako, tiho, dobro, vse bolj mogočno, kakor če bi mu pljuvala v obraz, zmerjala ga in preklinjala. Ta nežni, znani, prestrašeni šepet, ki ga je poznal tako dobro, ga je grizel, grizel. Zakaj zavist, onemogla zavist za dobro v dobrem človeku je bila to. Postajalo mu je vroče. Potil se je. Potegnil ji je roke proč, udaril jo še enkrat v trebuh. Čutil je, da se mu zmeša, če je ne vrže takoj, prav to minuto proč od sebe, kakor nekaj, kar se ne sme dotikati njega. Stekel je k vratom, jih, na stežaj odprl in čakal z risjimi očmi.

Stala je ob postelji s širokimi očmi in ni mogla verjeti. Ni razumela. Če bi bila kriva česa, bi prosila odpuščanja. Tudi tepel bi jo lahko. Tako pa — tudi v njej je vstal srd zaradi krivice. S široko razprtimi očmi, polnimi velikega ponosa, je odhajala molče in z iztegnjeno desnico. Usta, trdo stisnjena, so hotela povedati nekaj velikega. Krčevit, bled trepet jih je zgibal. Jesih je videl tisto. Pa je zatrepetal tudi on. Ozrl se je po mizi, kjer je ležal veliki kuhinjski nož. Tudi ona je stekla. Zadnja dva koraka je skočila, vsa v obupu.

Ušla mu je.

Toda vzdržala ni več. Stemnilo se ji je. Padla je z vrha stopnjic.

Otrok se je zbudil gori v podstrešnici in zajokal: „Mama, mama!“ Toda mati je ležala pod stopnjicami. Črni rešilni avto je pridrvel pred hišo.

Še tisto noč in potem osem dni je lazil k njej v bolnico. Jokal je, stokal in se držal za trebuh. Bolan je bil. Zdaj je molil, da bi ozdravela. To ni bila več zavist za lepoto dobrega človeka. Bojazen za dragega človeka je bila.

PEL JE SLAVEC V NOČI TIHI ...

Mara Lamutova

Pel je slavec v noči tihi,
pel slavulji v rožah skriti.
Pel je tožno,
pel proseče,
pel je hrepeneče,
a zaman ljubezni prošnje
k nji skoz jasno noč zvene;
z drugim leta,
z drugim spleta
drobno gnezdo
kraj vodé.

Jaden plane slavec tožni
k nji skoz trnje,
o, gorje, gorje,
črni trn prebode —
bolno mu srce.

Se osula roža rdeča,
kanila je srčna kri —
hrepnenja spev molči ...

SRBSKE KNJIŽEVNICE¹

Marja Boršnikova

Nadaljevanje

DANICA MARKOVIĆ - TATIĆ²

Rođila se je v Čačku 30. sept. 1879. v stari prosvetni in politični hiši. Večji del svojega življenja je preživela v Beogradu, kamor se je njen oče, nadzornik osnovnih šol, preselil z rodbino kmalu po njenem rojstvu. Tu je dovršila Višjo žensko šolo in prešla kot izredna slušateljica na filozofsko fakulteto Velike Sole, katero pa je morala po dveh letih prekiniti. Da izboljša gmotni položaj svoje rodbine, je l. 1897. postala učiteljica; služila je v Beogradu in po deželi, dokler ni bila l. 1910. radi rahlega zdravlja prisiljena zapustiti službo in iti v penzijo.

V svojem zakonu z beograjskim advokatom Momčilom Tatićem je M. doživela vrsto težkih razočaranj. Vse breme rodbinskega življenja je morala kmalu prevzeti na svoje rame in sama skrbeti za četvero majhnih otrok.

Vkljub vsemu temu je imela M. vendarle toliko življenske sile, da je poleg pesništva posvečala tudi socialnemu delu in delu za narodovo svobodo skoro vse svoje moči. Predvsem v Topliški vstaji l. 1917., ko je tvegala svoje življenje za srbsko stvar. Mnogim rodbinam je rešila življenje, radi česar so jo Bolgari zaprli in obsodili na smrt. Šele s posredovanjem bolgarskega pesnika Vazova se je posrečila njena osvoboditev. Na njegovo priporočilo se je zavzela za njo in njeno rodbino holandska kraljica, toda bolgarska vlada ji je preprečila odhod v Švico. Bila je primorana počakati na konec okupacije in vojne v Prokuplju. Tedaj je doživela enega najtežjih udarcev: smrt svojega osemletnega sina, ob kateri je tudi njena pesem za daljši čas obmolknila.

Umrla je skoro pozabljena, kot tajnica občinskega lista, 9. julija 1932. na beograjski kliniki. Zapustila je troje nepreskrbljenih otrok.

¹ Ker mi manjka gradiva, moram nekaj pomembnih srbskih književnic preložiti na kesneje.

² O M. so pisali: Jovan Skerlić „Pisci i knjige“ 1921^s, 140; Sk.; M. 1923, zv. 77. str. 394; NE; V. Zivojinović „Danica Marković“, uvod v zbirko „Trenuci i raspoloženja“ 1928; Dr. Ksenija Atanasijević „Danica Marković“, ženski Pokret 1932, 114; Dr. Izidora Sekulić „Za dobar spomen Danice Marković“ SKG 1932, XXXVII, 44; P. D. Dimitrijević-Stošić „Uspomena na Danicu Marković“, Život i rad 1933, XV., 481.

Ko se je Danica Markovičeva l. 1904. pojavila s svojo drobno pesniško zbirko „Trenuci“, je bila še skoro povsem neznana srbski literarni publikli. Čeprav je sodelovala že l. 1899. v „Zvezdi“ Janka Veselinoviča, a kesneje tudi v „Pokretu“, jo je opazil srbski kritik Jovan Skerlić šele ob izidu njene zbirke in ji je poleg drugih srbohrvaških in bolgarskih kritikov tudi on takoj posvetil resno pažnjo. Vkljub nekaterim, predvsem formalnim nedostatkom je odkril v njenih nervoznih, vznemirjenih stihih toliko moči in originalnosti, da jo je proglasil za najboljšo srbsko pesnico, naglašajoč na njej predvsem vrlino, „ki je niti moški vedno nimajo“: redko in smelo iskrenost, sposobnost, „da se človek ne kaže niti slabšega niti boljšega, kot je, da poje samo o onem, kar je v resnici občutil.“

Današnji človek, ki čita to knjižico, bo povsem razumel Skerličevo izrečno naglašanje pesnične iskrenosti šele tedaj, če jo bo primerjal z njenimi predhodnicami. Šele tedaj se spoznal pravo vrednost Danice Markovičeve: našla je pot do same sebe.

To iskanje samega sebe je značilno za vso srbsko pesniško generacijo, ki se javlja v prvem desetletju 20. stoletja. Kar je močnejših talentov, nastopajo z jasnim povdorkom svoje osebnosti, svojega jaza, in zavračajo vse privzeto in nedoživeto. Objektivna shema narejene patetike in sladkobne sentimentalnosti, polne obrabljenih fraz in epitetov, se mora umakniti enkratnemu individualnemu doživetju, ki mora biti podano tako, kot je: neposredno, neizumetničeno, nago.

To neprestano vrtanje po samem sebi, ta kritičnost glede na pristnost lastnega doživljanja povzroča pri pesniku trajno nezadovoljstvo s samim seboj, ker mu ostane ob neprestanem preizkušanju in razčlenjevanju vedno vsega premalo; obenem pa ima za posledico tudi nezadovoljstvo s površno okolico in s tem v zvezi izoliranost in osamelost. Odtod trpkost, grenkoba, pesimizem.

Po vojni se je težki pesimizem Danice Markovičeve deloma umaknil lažjemu in vedrejšemu razpoloženju. Čeprav se je obogatila tudi z motivi in idejami, po katerih je našla celó pot do tedanje mlade pesniške generacije (kozmični motivi), ta druga doba njenega pesniškega ustvarjanja v primeri s prvo ne pomenja nikakega pravega umetniškega razvoja: oblikovno je ostala tam, kjer je bila, na moči ni pridobila.

L. 1928. je izšla v „Srpski Književni Zadrugi“ njena druga zbirka „Trenuci i raspoloženja“, ki vsebuje poleg vseh pesmi iz prve zbirke še več kot dve tretjini novih, pretežno iz „Srpskega Književnega Glasnika“, in „Misli“. Beograjska „Akademija nauka“ je to zbirko nagradila kot odlično zbirko pesmi.

Poslednjo zbirko, dopolnjeno z najnovejšimi pesmimi, pa je izdala M. sama l. 1930. pod stariim naslovom „Trenuci i raspoloženja“.

Poleg pesmi je M. objavila po časopisih in dnevnikih tudi nekaj realističnih povesti, oz. feljtonov, po večini vtisov in slik iz osebnega in opazovanega vsakdanjega življenja. Do zbirke, ki jo je pripravljala že v boleznii, pa ni prišlo.

Pisala je tudi roman iz beograjskega življenja in socialno dramo o predvojni in povojni ženski mladini, toda vse njene načrte je preprečila smrt.

Vkljub temu pa bi človek iz njenega objavljenega dela mogel sklepati, da je dala M., čeprav je bil njen izraz često tako težak in tako neliričen, kar je imela najmočnejšega, v liriko.

Ena najznačilnejših potez v liriki Danice Markovičeve je elegičnost: tožba nad ljubeznijo, srčo, lepoto, sanjami, mladostjo, ki jih ni več. Ta elegičnost je deloma plod dobe in nesrečnega življenja, v največji meri pa

je del njene narave. Pesnica se ne zaveda veličine doživetja v hipih doživljanja, marveč šele tedaj, ko jih ni več.

Zivljenja ne sprejema neposredno in ga ne more živeti neposredno. Preveč je v njej razuma, da bi se neprestano ne razčlenjala. Vedno tuhta, grebe, se razjeda. Radi tega je tako redko najti pri njej preprosto pesem, ki bi izražala močno občutje (Stimmungslied), radi tega sploh ni najti pri njej razposajenega smeha, otroške naivnosti in neprisiljene vedrine. Vsa sila čustva jo duši, pa ne more do izbruha. S ponosne višine razuma opazuje življenje pod seboj in se mu ne vkloni. Redki so trenotki, ki jo za hip upijanjijo, podleže jim nikoli ne.

I kad se jave zora i osvit
Sve dršću strune mojeg bića snena,
I srca mojeg najtanja nit
Treperi zvukom tvojega imena.
Ali moj krepki osioni duh,
Uznesen iznad bure i oluja,
Kao stinks drveni, okrutan i gluh,
Kliče u susret suncu: Aliluja!⁴

(Aliluja)

Narava je pesnici večinoma samo odsev razpoloženja. Spočetka se sicer tu pa tam še poslužuje stereotipnih obrabljenih opisov in primer, kasneje pa vpliva nanjo vedno več same sebe, da nas zazebe sredi pomladi in nam je toplo sredi zime.

Spomladi: Iz duše moje odbeglo proleće,
I cvetna polja groblje mi se čine;

Kô mrazoviti dah da veje studí
Iz ovih polja gdje je radost sjala;
I bol i slutnja razdiru mi grudi,
A tmina gusta na dušu mi pada:
Osećam smrt gde puži kao zmija
I gasi nadu, što već slabo sija.⁵

(O, gde ste vedri — februarski danit!)

V zimi: Pri zahodu sunčevu, u bled zimski dan,
Sreli smo se, na uglu jednome, nenadno,

Pa ipak u susretu naših pogleda
Raskošno proleće nasmejano sinu,
I pred suton dana, zimskoga i bleđa,
Ruj se topli rasu i oko nas linu.
Iz mladosti naše radost osiona
Preli se odjednom kô iz pune čaše,
Kô da karanfila bezbroj miliona
Procvetava, ulice sve zamirisaše.⁶

(U zimsko predvečerje)

Toda taka topla pesem je redka tudi med kasnejšimi. Markovičeva ljubi vlažno, hladno, turbobno pokrajino. Mrak, ki „se krađe v gluho dvorano na utrujenosti dneva“, motna reka, megle, ki se vlečejo nad vencem gričevij, gavrani, preperelo listje, trobnoba, — vse je le mračni odsev njene bolečine.

⁴ In ko budita zora se in svit, drhte vse strune mojega zasanjanega bitja, in srca mojega najtanjša nit trepeče v zvoku tvojega imena. Toda moj krepki in nasilni duh, vznesen iznad viharjev in neviht, kot stara svinga okruten in gluh, kliče soncu nasproti: Alelujat!

⁵ Zbežala je pomlad iz moje duše in cvetna polja zde se mi grobovi; ... Kakor da veje mrzli dih hladu iz vseh teh polj, kjer je sijala radost; in bol in slutnja trgata mi prsi, a tema gosta mi na dušo pada: Občutim smrt, kako polzi kot kača, in ugaša nado, ki že medlo sije.

⁶ Pri zatonu sonca v bledem zimskem dnevu nenadno srečala sva se na nekem oglu; ... Pa vendar v srečanju najinih pogledov raskošna pomlad se je nasmejela in vzblestela in predno je zimski dan zmračil se bleđi, razsula se okrog naju topla je zarja. In najine mladosti silna radost prelila v hipu se je kakor iz polne čaše, ko da je nageljev nebroy milijonov vzcvetelo, ulice so zaduhtele.

Osrednja bolečina je njena zamoljka, težka erotika. Črna voda, zgoraj nepregibna, na dnu težak vrtnec, ki daje videz neprodirnega, patetičnega miru.

Svu noč se o mene otimahu strasti.
Dok fujkom vetar gonjaše duhove,
Kao da u mračne ponore me zove
Glas demona: razum nemadaše vlasti
Nad slikama divljim što stvara osama,
Niti meda beše bezumnim željama.

I mnogo je noći prolazilo tako.
Pa jutro sumorno slazilo dosadno,
I dan proticao besplodno i jedno.
I opet iz tiha podmuklo i lako
Veče spuštalo se gluho, iz daleka,
Kao pauk što u mreži žrtvu čeka.

Vrebala je ponoć u pustoj samoci
— Pritajenom snagom naslućenih slasti —
Moj visoki trijumf savladanih strasti.
Kopnela je mladost u te žarke čase
I životom šturim sudba titrala se.

Dok prolaze dani bespovratnom snagom,
Nemilosnom stopom vreme dok sve gazi,
Bez oslonca stupom po sumornoj stazi,
S kolebanjem hudim u životu nagom:
Pod kopcima vrelim zamučeno oko
Nepobednu žudnju prikriva duboko.⁷

(Noćne borbe)

Ze prve ljubezni, ki je bila bolna in tragična, Markovičeva ne podaja neposredno, marveč ob spominih, ko je ležala že mrtva in nepovratna pred njo.

Drugo, še težjo fazo njene erotike — erotiko razočarane žene, predstavlja ciklus „Kajanje“ (kesanje), mogoče najmočnejši del zbirke, vsekakor pa najmračnejši, naravnost brutalen v svoji nagi iskrenosti. Redko je najti v svetovni literaturi ženo, ki bi imela toliko moči in toliko ponosa, da vzravnanu in trda razgali vso ledeno praznoto in grenkobo zakonskega umiranja.

Sad u tamne čase vedrog, letnjeg dana
Posmatram na prstu kolutič od zlata:
Znam da neprebohnih zadao je rana
I koliko skupa je njegova plata.

I znam da je uvek on znamenje bola,
Da je simbol svega odricanja žene,
Da je okov, igo i surova škola —
Blistava kolajna patnje prikrivene.⁸

(Život)

Tretja faza njene erotike je lažja in svetlejša. Trpko je, kako žena, ki čuti, kako ji ugašajo elementarne sile, v svesti si svoje rastoče nemoči, pada

⁷ Vso noč so se za mene trgale strasti. Ko je žvižgaje veter gonil duhove, kakor da v mračne prepeade me zove glas demona: razum ni imel oblasti nad divjimi slikami, ki jih rodi samota, in ni bil več meja brezumnim željam...

In mnogo noči tako je minulo, prišlo je mračno jutro puščobno in dan se je vlekel brezplodno in bolno. In spet iz tišine potuhnjeno in lahko se spuščal je gluhi večer iz daljave ko pajek, ki v mreži čaka na žrtev.

Prežala je ponoč v pusti samoti — s pritajeno silo slasti zaslučenih — na moj visoki trijumf strasti ukročenih. Kopnela je mladost v teh žarečih urah, ko se je hiravemu življenju rogala usoda.

V dnevih, ki minevajo z nepovratno silo, v času, ki s stopinjo neusmiljeno vse gazi, stopam brez opore po mračni stezi, težko opotekajoč se v nagem življenju: pod vrelimi vekami oko izmučeno globoko prikriva neukrotljivo poželenje.

⁸ Zdaj v temnih urah vedrega letnega dne opazujem na prstu zlati obroček: vem, da mi zadal je neozdravljive rane in kako visoka je njegova cena. In vem, da on je vedno znamenje boli, da je simbol vsega odrekanja žene, okov, jarem in surova škola — bleščeča kolajna prikrite muke.

pod kompromisom: čuvstva, ki jih je poprej tako kritično pretehtavala, sedaj često patetično pretirava. Ta kompromis se čuti tudi v formi: slabotnega, okičenega doživlja ne morejo ojačiti blesteči izrazi, ki ostanejo izumetničeno igračkaneje z besedami. In končno spet ona, za njo tako značilna samoanaliza in moč, v hipu zdrobiti vse, kar ni pristnega.

Danica Markovičeva je močna natura. Do skrajnosti hoče biti sebi zvesta, pristna in nepotvorjena. Njena aristokratska brezkompromisnost ji daje samozavest, ponos in zaupanje vase. V neki pesmi (Pouzdanje) se primerja z visokim ponosnim drevesom, ki so mu borbe z viharji in nevihtami polomile veje in krono, a dale moči, da služi svojemu velikemu cilju. Ona veruje, da se sijaj njene zvezde (njenege sna) ne bo odbil v ostudni luži brezplodnega življenja“ (Verovanje). Izbrala si je najtežjo strmino za svojo pot in ve, da ne bo zmogla dospeti do cilja. Zaveda pa se, da ni nikoli polzela, da se njenega čela blato ni nikoli dotaknilo, da se je vzpenjala do zadnjega diha (Izbor).

Duhovna aristokracija in individualizem sta poleg njene kritičnosti in avtokritičnosti pomagala kopati prepad med njo in soljudni. Plehka, malomeščanska družba ji povzroča najtrpkejšo muke s svojo povprečnostjo in svojim spletkarskim brezdeljem. Le z resigniranim samopremagovanjem se ji posreči vkleniti svoje nezavisno življenje v ozke in krute družabne spone.

Toda praznote, ki jo duši, ni kriva samo okolica. Povzročila jo predvsem ona neizprosna sila, ki v njej sami razkrajja vrednote v ruševine. Cela vrsta pesmi slika klavrno sivino brezplodnih dni, polnih dolgočasia in melanholije. Rodila jih je skepsa, ki je v njej izgrizla vso vero in vse sanje in jo vrgla v najobupnejšo osamlost.

Hladna in sama motri Danica Markovičeva svojo ponosno bolečino, prepričana, da zanjo „ni več novega trpljenja“. Toda njena bolečina je enostranska: osebna, asocialna, nemetafizična. In ker skoro neprestano gleda samo vase, je često patetično pretirana in neprepričevalna (Buntovni psalm, Pobednički bol i. t. d.).

Odpustljiveje je, če se to dogaja iz oblikovalne nemoči. Kajti pri Danici Markovičevi se moč doživljanja in moč izražanja ne krijeta. Poslednja podlega. Redko je najti pesem, ki bi mičesar ne dala, toda še redkeje je najti pesem, ki bi v celoti nekaj dala. Pesmi so često razvlečene, neenotne, suhotne, polne zvencejih besed, a brez melodije. Verzi okorni, vrinjani. Izraz težak. Toda jezik je čist in bogat.

Način izražanja je realističen, včasih direkten do prozičnosti in skoro stalno presteženi za dinamiko njenega temperamenta. S svojo razvlečenostjo in s stalnim ponavljanjem svojih skopih motivov često utruja, posebno še, ker se ji nazornost situacije vkljub težnji, da bi podala vse tako, kot je, često ne posreči. Najboljše so pesmi, ki se nanašajo na kak konkreten dogodek (v njeni prvi zbirki „Trenuci“ je večina pesmi obeležena z datumom), dočim so abstraktne filozofske in refleksivne pesmi, ki spadajo pretežno v kesnejšo dobo, često suhe in komplicirane do neužitnosti.

* * *

Danica Markovičeva zavzema v srbski književnosti povsem samosvoje mesto. V svoji originalnosti, kritičnosti in sposobnosti do analize in abstraktnega, čeprav včasih ne docela jasnega mišljenja, ter po svoji ponosni izoliranosti je še najbližja največji srbski književnici Izidori Sekuličevi, dočim je mehka Milica Jankovičeva s svojo preprosto čuvstveno, konkretno in socialno optimistično naravo njen pravi ekstrem.

Pomen Danice Markovičeve ni samo relativen. Celo današnja, njeni nekoliko dekadentni naravi dokaj sovražna generacija ne more odreči njeni samotni, trpki besedi umetniške sile.

DVOJNO ZASLUŽKARSTVO

A. K.

S člankom pod tem naslovom se neki naš dnevnik bori proti dvojnemu zaslužkarstvu. Borba je usmerjena proti poročeni ženi v poklicu, zlasti pa proti poročeni učiteljici. Razumljivo je, da se skuša pereči problem brezposelnosti osvetliti tudi s tega vidika in iskati rešitve tudi v tej smeri; nerazumljivo pa je, kako more članek dnevnikovega uvodnika tako brezskrbno, neprethetno izjavljati sodbe, ki so povsem nagonsko determinirane, ne da bi poznal dejanski položaj po vsem obsegu in globini in ne da bi bil pravično usmerjen do vsakega člana človeške družbe, kakor do moža tako tudi do žene.

To kaže način pisanja in utemeljevanja, pri katerem, žal, pogrešamo vseh odlik normalne logike.

Utemeljevanje se vrši z dvojnega vidika: ekonomskega in pa socialno-etičnega.

„Kjer mož dovolj zasluži za reden obstoj svojih družin...“ žena ni upravičena služiti. To načelo pa krši sam, saj istočasno s tako odločitvijo dovoljuje svobodno tekmovanje poročenih zdravnic (ki zasluži vsaj toliko kot učiteljica), poročenih šivilj (ki ima tudi lepe dohodke — hvala Bogu!), poročenih peric itd. Le žena v javni službi ne sme tekmovati z možem, zlasti pa tega ne sme poročena učiteljica kljub temu, da je vprav za ta poklic po svojem prirodno danem duševnem ustroju najbolj sposobna, da je sposobnejša kakor mož in ima tudi večje veselje do tega dela. Amerika je že pred leti v prosvetnem delu zaposlila pretežno žene. Saj 80% vsega učiteljskega osebja v osnovnem in srednjem šolstvu pripada ženi. Pa oglejmo si ta problem bolj stvarno. Učitelj z najmanj 14 leti službe ima 1700 Din plače. Članek bo menda sam dobro vedel, da bi tudi on s temi dohodki ne mogel skrbeti za reden obstoj svoje družine, niti na deželi, niti v mestu. Tu mora plačati dražje stanovanje, tam mora skrbeti za to, kako bo šolal otroke. Če dobi dodatke za ženo in otroke, se s temi dodatki še daleko ne krije razlika med izdatki samca in družinskega očeta. Če razdelimo dohodek učitelja srednjih let na najnujnejše, kar rabi družina, nam bo postalo jasno, da intelektualni delavec, ki mora imeti tudi kulturne potrebe, s takim dohodkom nikakor ne more redno skrbeti za obstoj družine, kaj šele da bi zadostil svojim duhovnim potrebam. Če bi članek globlje poznal učiteljske družine, kjer služita mož in žena, bi bilo treba le malo dobre volje za to, da bi objektivno spoznal stvarni stan: nič luksusa, nepotrebnih izdatkov, nekoliko manj stiskanja, skrbi, trepetanja — pa nič več — ozračje, v katerem bi morala živeti vsaka družina. In če pomislimo, da sta se mladi učitelj in učiteljica (to pa velja tudi za druge podobne slučaje) poročila brez sredstev in sta si morala sama nabaviti hišno opremo, so računji še jasnejši. — Drugi osnovnejši argument je pa etično-socialnega značaja, s katerim se članek obrača naravnost na državo: poročena žena v službi ogroža obstoj države ter se radi svojega poklicnega dela ne more posvetiti družini, ki je temelj države.

To pa seveda zopet velja za državno uslužbenko, saj poročena zdravnica, šivilja, perica, pisateljica... nič ne krši svojih prirodnih materinskih dolžnosti... njeno delo je lažje združljivo z njenim poklicnim delom. Država naj si zagigura svoje temelje v uradniških družinah, in tu je zopet uradnica, učiteljica tisto zlo, ki ga je treba odstraniti. Učiteljica, katere poklicno delo je že po svoji usmerjenosti, etosu in zunanji organizaciji (normalno samo pol-dnevna zaposlitev) najlažje združljivo z njenim materinskim poklicem, najbolj zanemarljiva svoje družinske dolžnosti — in s tem zlasti ona krši temelje države! Kakšna absurdna logika!

Oglejmo si tudi ta argument stvarno. Malokatera družina je v takem gmotnem stanju, da bi si žena za gospodinjska dela mogla najeti pomočnico in bi se sama tako res mogla posvetiti otrokom. Gospodinjski posli pa v zamejo ženi vsaj polovico dnevnega časa, koliko pa energij, telesnih in duševnih! Za takozvano „vzgojo“, za življenje z otrokom v dopoldanskih urah preostane ženi bore malo časa. Služkinjo more imeti le žena, ki sama služi, ali pa žena, katere mož ima izdatno plačo s a m, to se pravi mož, ki je dvojni zaslužkar v eni osebi. Zeno, ki je v poklicu, nadomešča služkinja predvsem po njenih gospodinjskih poslih. Če pa ji izročimo otroka mimogrede tudi v vzgojo, ali je to res taka škoda? Ali ne trdimo, da so kmetske matere dobre vzgojiteljice — kmetška mati pa je bila najprej kmetsko dekle — in to je tudi služkinja, ki s svojo prirodno pametjo in nepokvarjenim etičnim čutenjem v odnosu do otroka ne dela baš največjih vzgojnih napak. In poleg tega damo tudi služkinji možnost, da iz takega materinskega udejstvovanja prejme vsaj malo ženskega zadoščenja za svoje delo.

Mati je duhovna avtoriteta otrokova, tudi če ni neprestano z njim. Če pa ni avtoriteta in ne more postati, pa temu ni krivo njeno poklicno udejstvovanje, temveč njena prešibka osebnost, njena notranja neizdelanost — in kot taka bi si avtoritete ne mogla priboriti, tudi če bi bila 24 ur dnevno z otrokom.

Bodimo odkriti: ali so res žene zato dobre vzgojiteljice, ker so matere? Marsikatera je vprav zato slaba vzgojiteljica, ker je mati. Ali je res od kvantitete časa zavisen vzgojni učinek? Ali smo res najjačje vplive in najbogatейše pobude dobili od tistih ljudi, ki so bili časovno najdlje z nami? Ali nismo doživeli, kako verno sprejema otrok materni notranji svet iz njene najmanjše opazke, kretnje, mimike — nič ni treba dolgega tolmačenja, — kako razsoja v njenem smislu in razvršča vrednote sveta po njenem vrednotenju — če mu je mati res avtoriteta.

Iz lastnega večkratnega izkustva pa moram še dodati, da matere, ki res delajo v poklicu, niso slabše od onih brez poklicnega dela. Delo v poklicu ženo pogloblja, razširja ji pogled tudi na izvendružinsko življenje — zbistri ji pogled tudi za lastnega otroka, usmerja jo objektivno, stvarno, kritično. Od svojega dela prihaja s silno željo po otroku, vrača se z dela, dasi čisto utrujena, vendar z vedrim čutom dolžnosti in z iskrenim veseljem, da bo proste ure smela dati čisto svojemu otroku. Ali ne vidimo uradnic in učiteljic, kako vam vse popoldneve prežive z otroki? Žena ni slaba mati zato, ker dela v poklicu, temveč zato, ker ni dobra žena. Prav taka bi bila brez udejstvovanja v poklicu.

Družina ne razpada radi poklicnega dela žene, temveč radi celokupnega razvoja človeštva, ki gre iz središča v periferijo in je zajel tako moža kot ženo in jima ugasnil smisel za družino; razpad družine pa pospešuje tudi hotena in povdarjena tvorba večjih družabnih kolektivov, kakor je družina.

Kar se pa tiče odnosa družine do države, je treba pripomniti, da se tudi vzgoja vedno bolj skuša socializirati; saj si tudi sodobna država za svoje vrhbe obeta največ od organizirane vzgoje, zakaj njeni regulativi ne morejo seči tudi v družinsko življenje. Nosilec narodne vzgoje je res družina, državne pa organizacija. S tem se pa vzgojni vplivi matere in družine vedno bolj krčijo.

Dalje trdi člankar, da žena služi radi „želje po večji življenjski udobnosti“ in „da bi si ‚privoščila‘ vse naslade samostojnosti, pa ničesar ne žrtvovala na oltar družinske skupnosti.“ Zakaj služi žena? Marsikatera služi zato, ker čuti sposobnost in upravičenost do dela, do lastnega izživljanja v poklicnem delu. Do tega ima pravico, ker je človek. Veliko žen služi radi družine. Marsikatera žena bi rada ostala v družinskem delu, če bi se ne bala, da bi

se radi odpovedi in žrtev, ki bi jih moral sprejeti nase mož, ne skalila tako občutljiva harmonija družine in doma... Res je pa tudi, da žena teži za samostojnostjo, za gospodarsko neodvisnostjo, ker je velikokratno izkustvo pokazalo, kako je gospodarsko odvisna žena morala biti tudi duhovno-etično odvisna... Če zna mož gospodarsko neodvisnost ceniti in se dobro zaveda njene velike vrednote, kako bi mogel ženi isto spoznanje in željo šteti v zlo?

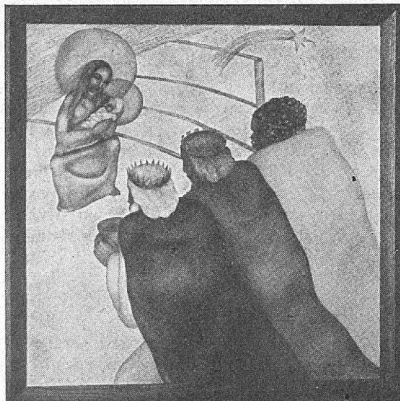
Člankar trdi, da družine, ki imajo zaposlene matere, nimajo več otrok kot ostale družine. Zakaj? Radi živega spoznanja, kako je borba za delo in kruh bridka, zlasti ker je posebno življenjska preskrba deklet (in spola po dosedanjih medicinskih spoznanjih, žal, ne moremo sami določati) nad vse otežkočena in to vsaj še toliko časa, dokler se žensko delo ne bo v družbi ocenjevalo pod enakimi vidiki kot moško, k čemur bi pa marsikaj lahko pripomogel tudi ta, v začetku članka omenjeni list, vsaj s tem, da bi opuščal za resen dnevnik docela nekvalificirane naslove člankov in notic, kot n. pr. „V Bolgariji ne marajo ženske“. — ali pa če bi z malo manj vidnim zadoščanjem poročal, kako so na Češkem baš v momentu, ko je zborovala najradikalnejša ženska organizacija, uzakonjevali odpustitev poročenih žen iz državnih služb...

Otroci zaposlenih žen so kaj slabo vzgojeni... Uverjena sem, da člankar te sodbe ne more opreti na statistično ugotovljeno gradivo. Sliko si je moral ustvariti na podlagi nekaterih slučajev, in sodba, ki jo smatra za obče veljavno na podlagi nekaterih slučajev — je glede spoznavne vrednosti kaj šibka. To bi moral vesten delavec, ki čuti odgovornost radi svojih izjav, sam vedeti...

Prepričana sem, da je še marsikatera žena, ki se s člankarjevimi izjavami strinja — zlasti mladi ženski naraščaj, ki mukoma čaka dela in zaslužka. Toda zavedajmo se, da bi se s takim reševanjem krize sodu izbilo dno: danes poročena žena, jutri pa tudi neporočena... In ali tudi ti, mlada intelektualka, ne težiš za tem, da si ustvariš družino, delaš za otroka in da si kljub temu ohraniš možnost lastnega, svobodnega poklicnega izživljanja?

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST

VELESEJMSKA RAZSTAVA „SLOVENSKE MADONE“

Mara Jeraj-Kraljeva: Sv. trije kralji

Naša doba je hladna — vse prej kakor mistično toplino smo občutili tudi na razstavi „slovenskih Madon“. Tu smo našli smisel za materinstvo, prirčno ljubeznivost, otroško pobožnost, a vernost je bila pojmovana na dva načina: abstraktno vzvišena Madona Toneta Kralja in naravno človeška Madona Karle Bulovec-Mrakove. Poleg teh so bile na razstavi tudi slike, ki so prazne in bi se dale bolje uporabiti za kako reklamo kakor za Madone, in slike, katerim je jasno videti, da je njihovim avtorjem vernost popolnoma tuja.

Nas zanimajo v prvi vrsti ženske. Razstave so se udeležile štiri: Karla Bulovec-Mrakova, Elida Piščančeva, Mara Kraljeva in Mira Pregljeva. Najmočnejša med ženskami je brez dvoma Karla Bulovec-Mrakova in ena prvih na vsej razstavi. Žal, da razstavlja le eno sliko, Karla Bulovec-Mrakova je šla v svoji najnovejši

stvaritvi tako daleč, da je Madono rešila vseh njenih vnanjih prilastkov božanstva in je nje dostojanstvo povdarila na tako miren, na tako naravno človeški način. Umetnica je pri svoji Madoni povdarila pred vsem materinsko noto, ni je pri tem ponižala, ampak ji je z umetnostjo vdahnila vso majestoznost in čar, ki obdaja Madono od pravekov in ljudskem sporočilu. Isto se lahko trdi o njenem občutju Jezusa, ki je otročeje modro razigran in se veseli življenja.

Lepe in žive pokrajinske motive Elde Piščančeve kazijo brezizrazne osebe, dasi odseva iz njih kedaj pa kedaj pobožnost. Toda, ali bi ne mogla biti pobožnost razlita po pametnejših obličjih?

Ce sem pisala o otroško pobožnih slikah, sem mislila tu prav na Maro Kraljevo. Tako čiste in tako živo oblečene svete osebe si predstavlja otrok, kadar moli. Otrok ne pozna ne realizma, ne ekspresionizma, ljubi pa dekorativnost, ljubi tako sveže barve. Brez dvoma bi dosegle te slike svoj največji namen v lepo opremljeni, solnčni otroški sobi.

Madone Pregljeve so portreti, ljubeznive mamicice, toda brez globljih in svetih namenov.

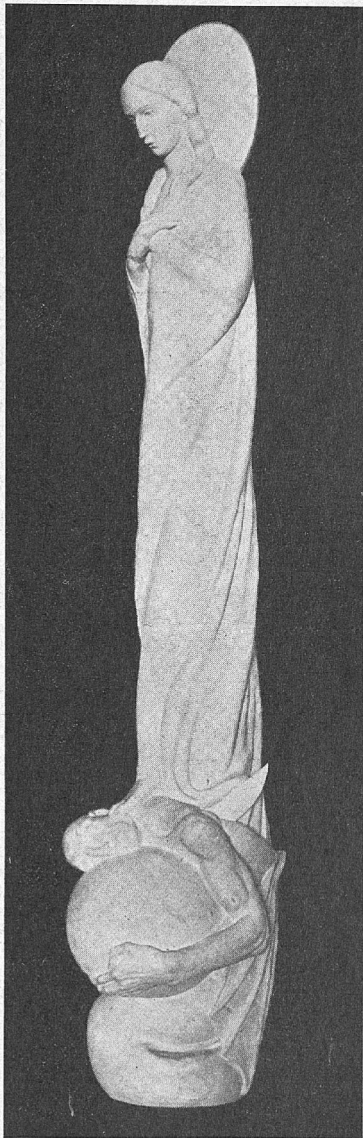
Nadalje so razstavili še: Vavpotič, Gaspari, Tone Kralj, France Kralj, Jakac, Franke, Sajovic, Smrekar, Gorše, Globočnik, Sedej, Košir, Mežan, Justin in Maleš.

Gotovo sta imela Vavpotič in Gaspari največ oboževalcev med obiskovalci razstave. Pohvaliti moram malo Vavpotičevo sliko „Madona“ in Gasparijevi „Madona v cerkvi“ in mali akvarel „Madona“.

Že v začetku sem omenila Toneta Kralja kot abstraktno vernega v svojih delih. Njegova „Brezmadežna mati“ me spominja na gotško plastiko z globoko in strogo pobožnostjo. Vendar ima ta umetnik poleg „gotike“ za seboj ves evropski ekspresionizem. Umetniška osebnost Toneta Kralja se je izkristalizirala v povojnem ekspresionizmu, v valu mistike in abstraktnosti, in tak je ostal več ali manj sam sebi zvest do danes. Njegovo „Križanje“ izraža več borbe, več dinamike.

Slike Franceta Kralja so različne, — če hočem rabiti izraz kritikov, bi rekla „se išče“. Pohvaliti bi mogla „Marijo v pokrajini“. Malo naših Madon je tako ljubeznivih, malo Jezuščkov se tako nežno privija k svoji vzvišeni materi kakor ta. Pa tudi ta slika je iz življenja in ne iz cerkve. Zelo ljubezniv je kipec „Madona z angeli“ iz pobarvanega mavca. Močno živo, a malo manj pobožno učinkuje njegova „Madona z Jezuščkom“ (pobarvan mavec).

Zelo pestra je slika Olafa Globočnika, resna Jakčeva, sramežljivo vdana Franketova in sanjava Sajevčeva Ma-

Tone Kralj: Brezmadežna

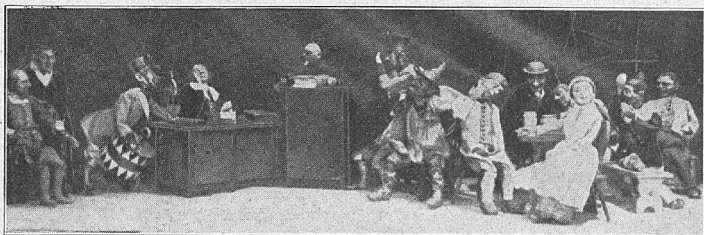
dona. Gorše je razstavljal že boljša dela. Koširju se zdi ideal Madone pozno baročna beneška mati Božja. Mežan išče lepe a brezizrazne obraze. Sedej je do nerodnosti boječ, Smrekar skoraj žaljiv.

V slikarskem oziru je bila razstava dobro aranžirana, marsikatera slika je vsled svoje pozicije pridobila. Ni mi pa ugajala razporeditev plastike po sredi razstavnega prostora. Velik masiv Franceta Kralja je zakrival in razbijal enotnost za njim stoječih Tonetovih del. Skoraj gotovo je pa bil tej razporeditvi kriv premajhen prostor.

Ing. arh. Marjanca Kančeva

Karla Bulovec - Mrakova: Mati božja

Lutke slikarja Klemenčiča

O LUTKARSKI UMETNOSTI

Lutkarstvo je stara umetnost in spada med tiste, ki so se do zdaj pri nas najmanj razvile. Lutkarstvo je igranje na majhnem odru z lutkami. Lutka pomeni igračo, in sicer punčko. Bolj znani imeni za lutkovni oder sta marionetno gledališče, ali krajše „Gašperček“. Pri nas goje lutkovno umetnost posebno Sokol in telesno-kulturno društvo „Atena“ kakor tudi posamezne šole. Lutkarstvo je lepa in važna umetnost, zlasti ima velik vzgojni pomen, ker je predvsem namenjena otrokom. Seveda še ni dosegla pri nas lutkarska umetnost tako visoke, umetniške stopnje kakor pri Čehih in Američanih, kar je popolnoma razumljivo. Pred vojno smo poznali v širši javnosti le nemškega Gašperčka pod Tivolijem, ki je neusmiljeno razgrajal po odru. Program ni bil umetniško izbran, ker je bil prvi namen Gašperčkov zabavati ob nedeljskih popoldnevnih vojake in dekleta.

Tivolski Gašperček se je gibal na prstih. Igralec je nataknil lutko na roko kakor rokavico in jo tako premikal. Tako je bila lutkarska umetnost precej primitivna pri nas in še-le naš umetnik g. Klemenčič je ustvaril naše prve umetniško izdelane lutke za tiste čase z modernim gibalnim sistemom ter postavil naš prvi moderni lutkovni oder. Klemenčičeve lutke in oder so last društva Atena, ki jih želi uvrstiti med redke domače umetnine v „Ljubljanskem muzeju“. Te lutke so torej po mehaničnem stroju precej moderne, toda glede izdelave in izvrstne karakteristike prekašajo v umetniškem oziru marsikatero inozemsko.

Posebno dobra stran lutkovnega odra je ta, da ga s prdnostjo, z dobro voljo, dobrim okusom in z malenkostno iznajdljivostjo sami uredimo, ne da bi imeli pri tem posebne stroške; tako tudi kulise, lutke in drugo. Največ preglavic dela do zdaj pač tekst. Domačih del imamo bore malo, pa tudi prevodna literatura je precej borna. Sokol pač izposoja tekste, toda to bo premalo, če se bo lutkovna umetnost razmahnila pri nas tako, kakor se je n. pr. na Češkem. Tudi nimamo posebnega glasila o lutkarstvu, ki bi bilo zelo potrebno, posebno če bi prinašalo poleg člankov o lutkarski tehniki in poročilih o delu posameznih odrov doma in v tujini tudi izvrstne tekste ali dobre prevode.

Šele tedaj bi se naše lutkarstvo moglo dvigniti in si pridobiti pravih prijateljev tudi med odraslimi. Razmah lutkarstva bi pomenil prehod od diletantstva k umetnosti, ker bi zbudil zanimanje umetnikov ter veselje k sodelovanju. Otroci in mladina ljubijo lutkovno gledališče, ki čara pred nje nov, zabaven, pa tudi podočen svet. Kako je priljubljena in doumljiva ta umetnost pri Čehih, posnemamo iz dejstva, da ima vsaka šola lutkovni oder, pa tudi marsikak dom. Lutkovni oder sta med drugimi duhovnimi velikani cenila tudi Goethe in Sandova. Kdor je obiskal prijateljski večer Lige mednarodnih lutkarjev letos v Ljubljani, se je pa sam lahko prepričal, kako lepa in zanimiva je ta umetnost.

Gašperčkova osebnost je nemška kreacija in on je glavni junak v vsaki igri. Je komična figura, ki se izmota z duhovitostjo iz najbolj zamotanih situacij. Pri nas smo že poizkusili izpodriniti Gašperčka s popularno osebo — z Jurčkom. Kako globoko bo ta junak segel v našo domačo lutkovno umetnost, bo pokazal čas. Razveseljivo je pač delstvo, da se je pri nas zbudilo zanimanje za lutkarstvo s težiščem, ustvariti nov domač tip glavnega junaka. Gotovo je, da bo postala lutkarska umetnost važno prosvetno torišče v mestu in na deželi z obeležjem prave narodne psihe.

Ne predstavljajmo pa samo burk in dram, temveč tudi spevoigre in opere. Umetniško višino posameznih odrov očrta pač igralski delovni zbor z režiserjem in dekoraterjem, kjer vsakdo prispeva po svojih močeh in zmožnostih k večjemu in lepšemu uspehu predstav.

Marijana Kokalj-Željeznova

KROG — zbornik umetnosti in razprav, Ljubljana 1933. Založili sodruđniki, uredil Rajko Ložar.

Zbornik „Krog“ kot pojem ima trojen pomen: krog sodruđnikov, krog, ki zajema v sebi vso človekovo duhovnost, to je od filozofije do vseh umetnostnih panog, ter krog, ki kot celota izraža določeno duhovno in etično usmerjenost.

Preveč bi bilo, spuščati se v posameznosti in razlike, ki kljub enotnosti svetovnega naziranja odražajo individualno ustvarjajočo silo sodruđnikov. Iz vseh del odseva mlada, prekipevajoa duša, polna notranjih bogastev, ki silijo k sprostitvi v enem dušku v gostih besedah. Osnovna misel vsake razprave, pesmi, je oplotana v zveneče besede, kakor da je vse pisatelje tega zbornika omamil preokrašeni barok. Same vijuge, okraski, bombast, kar daje stilu prožnost — je pač izraz še ne ustaljene umetniške duše, četudi ima že začrtano svojo osnovno potezo — religioznost, in sicer izrečno katoliško. Zato je pri sodruđnikih „Kroga“ gledanje na svet in njegove kulturne vrednote enostransko, njihovi umski in čustveni proizvodi morejo zadiviti le posameznika, ne pa vsakogar. Preozek, premalo občečloveški je njih pogled na stremljenje, dejanje in nehanje življenja in na njegov obtok skozi duše vseh narodov in časov. Eno imajo ti mladi umetniki, vero v umetnost in v njeno zvišeno mislijo ter vero v novo duhovnost, ki je že pred vrati našega dekadentnega materialističnega malikovalstva.

Vseblina „Kroga“ je pestra in zanimiva z visoko etično osnovo. Ni v njem vprašanj o bedi in umazanosti, nikjer današnjih ekonomskih problemov, povsod sije vedro razpoloženje, ki je zgoščeno v motu:

„O vse prešinjajoi
silni veter pomladi,
vstani, da oistiš
zemljo in nebo.“ (Božo Vodušek.)

udovit je v zborniku kult Matere božje. Boris Orel se je trudil znanstveno utemeljiti postanek slovenske legende sploh, zlasti pa še legend o Mariji. Priljubljenost Marijinih božjih poti ter omiljenost legend o Mariji pa izvaja ozko s katoliškega vidika in to kot o najlepši in najpopolnejši ženi in materi. Toda utemeljil ni, zakaj so ravno Slovenci osredotočili svoj kult v Mariji. Ni bil kriv temu protestantizem, kakor trdi pisatelj, ki se ni osvestil, da časte poleg Slovencev vsi Slovani Mater božjo, zlasti Rusi. Ko bi bil poznal pisatelj malo globlje prvotni ustroj slovenske družine, bi videl, da je bila mati srce rodbine, ki ga še danes tako drastično ponazorjuje naš pregovor: žena podpira tri vogale pri hiši; bi doumel, da je lik Matere božje stopil na mesto lika poganske slovenske matere, ki je bila duša domačega ognjišča in javnega toriša. Pri vseh barbarih, lahko trdimo, je imela le poganska Slovanka tiste možu enake pravice, za katere se danes bori širom sveta moderna žena. (Prim. Libušo pri Čehih, Vando pri Poljakih etc.) Nasprotno, krščanstvo je počasi zasunilo slovansko ženo na podlaga načela, da je mož absoluten gospodar, in tako je polagoma njen junaški lik zatemnel (zlasti pri Slovencih, ker so nam Nemci, ki so pri nas širili novo vero, istočasno vzeli svobodo), mesto tega junaškega lika se je v vsej bohoti razcvel kult Matere božje. Ta kraška opomba je obče znana hipoteza raznih znanstvenikov. Je pa tudi psihološko točna, da se v duši narodov noben doživljal ne izgubi, kakor tudi ne v duši posameznika. Lahko se samo preoblikuje.

Lepi so stih B. Voduška, najmanj so pač posrečene Kocbekove „Dnevne in none pesmi“, ki razodevajo raztresenost in raztrganost. Take sukcesivne predstave, kakor n. pr. „Duhovnik stoji pred oltarjem in ima roke razširjene. Ljudje po poljih so majhni in neslišni zveker mravlje...“ Kje je logična zveza? In tako poje pesnik venomer — da postane pesnitev slikanica idil otroške duše.

Kljub vsem nedostatkom čutimo — iz mladih duš sodruđnikov „Kroga“ kapljajo sveži biseri, ne solze spokornikov in grešnikov, marveč solnčna vera prerokov etične renesanse človeka 20. stoletja. Ta optimizem je kakor balzam, padoj v razrvano, desorientirano povojno duševnost, ki se izživlja v temani literaturi razrednih bojev in seksualnih problemov.

Novi zbornik bo gotovo popolnejši, širši v pogledu na svet, stil pa preprostejši, kajti prava umetnost je priprosta in skladna ter ravno zato tako teško dostopna.

Marijana Kokalj-Zeljeznova

OBZORNIK

KLARA ZETKIN, svetovno znana socialistična delavka, je letos umrla v 76. letu. Nad 50 let je delovala v soc. dem. stranki ter se z govorenjo in pisano besedo borila za delavsko ženo. Po rodu je bila Nemka, njen mož pa je bil ruski Poljak, revolucionar in emigrant Osip Zetkin. Živela sta sprva v Nemčiji, pozneje v izgnanstvu v Parizu. Ondi je Zetkin neozdravljivo zbolel in Klara je z lastnim delom prevzljala njega in dva sinova. Po mozevi smrti se je vrnila v Nemčijo in kmalu prevzela ured-

ništvo soc. dem. ženskega lista „Die Gleichheit“. L. 1916. je soc. dem. stranka glasovala za vojno; ker je Klara Zetkin pisala proti vojni, so ji uredništvo vzeli. Že l. 1915. je bila sklicala v Švici kongres soc. dem. žen iz vsega sveta. Izdala je posebno poslanico in hotela združiti sodružice iz raznih držav v trdnem mirovnem prizadevanju. Radi tega političnega dela jo je nemška vlada vrгла v ječo skupaj z njeno zvesto sodelavko Rozo Luxemburg. Po vojni se je neprekinjeno udeleževala političnega dela in mednarodnih kongresov. Bila je tudi članica nemškega parlamenta ter je lani kot najstarejša poslanka otvorila parlament, dasi so ji hitlerjevci grozili celo z umorom. Več let je bila težko bolna, skoraj slepa in je morala ležati. Vendar je do zadnje življenjske ure zasledovala javne dogodke in opozarjala zlasti žene na fašizem, ki uničuje pravice ženi in človeštvu.

TIP MODERNE ŽENE je slavna letalka Elly Beinhorn. Neustrašena v svojih tehničnih podjetjih, zelo inteligentna in svetsko izobražena, pisateljsko nadarjena, pa tudi telesno utrjena in idealno lepa. Po zadnjem poletu so jo povabili na Dunaj, kjer je tudi z izrednim uspehom predavala o svojem preoceansem poletu. Ko je absolvirala letalsko šolo, si je z lastnim zaslužkom prihranila vsoto za nabavo letalnega stroja. Nato se je pridružila kot spremljevalka ekspediciji znanstvenika Bernartzika. Potem je letela sama kot kapitanka okoli sveta. Neštivilne težkoče so ji živce samo utrdile. Pripovedovala je: Leteli smo — moj moški gost zadaj, jaz na krmilu — visoko nad oblaki, čisto blizu Montevertasta, kar se skoraj moškemu ni posrečilo. Dohitela sem s svojim malim letalom tri angleške najdovršenejše tipe. Ko sem rekla, da mislim leteti čez Ande, so smatrali to moje voljo za blaznost. Nisem se dala pregovoriti. Letela sem — in zmagala. Slavili so me. Ali nisem junakinja samo zato, ker sem zmagala? Če bi se mi polet ne bil posrečil, bi bili rekli, da sem blazna.“

DANAŠNJE ŽENSKÉ se ne starajo in ne omagujejo tako hitro kakor nekdanj, ko so bile, če se niso poročile, s 30 leti stare device, sebi in drugim v napotje; ako so bile pa žene in matere, so že s 50 letom uživale stopošovanje stare žene, ki je duševno in telesno že potrebna miru.

Na Češkem so se časopisi spomnili devetdesetletnice gospe Zoselove, ki še v tej visoki starosti samostojno, marljivo in vestno vrši brivsko in frizersko obrt. Angležinja Ada Florence Coxen je bila več let priznana socialna delavka, bila je med prvimi, ki so bile izvoljene za županko, letos, ko je že pri sedemdesetih letih, je napravila še državni izpit iz pravosodja!

„**RED IN SNAGA ZDRAVJU POMAGA**“. Pod tem geslom je priredila ljubljanska „Zveza gospodinj“ letošnje gospodinjstvo razstavo na vselejmu. Večino oddelkov so opremile domače tvrdke ter pokazale res prvovrstne izdelke v tkaninah, pohištvu, posodah, strojih, kemičnih izdelkih itd. Marsikaj so razstavljalci izvršili po navodilih „Zveze gospodinj“: tvrdka Javor je izdelala silno praktično omaro za moško garderobo, drugo za žensko in stojala za klobuke; tvrdka Vrabec premični kuhinjski pomivalnik z odcejalnikom i. t. d. Zelo zanimiva sta bila oddelek s plinsko in električno kurjavo. Ob velikem občudovanju ženskega in moškega sveta je zastopnik mestne elektrarne hitro in brez napora opral celo žehto: namočil je perilo, ga zmencal, skuhal, ožel, posušil in zlikal. Vse delo je gospod pralec opravil v elegantni obleki: samo prekladal je in čakal, električni stroji so pa kuhali, menčali, ožemali... Poleg pranja na elektriko je bil prikazan tudi navadni način pranja. Po navodilih „Zveze gospodinj“ je akad. slikar Pirnat s primernimi slikami prav jasno pokazal pravilno in nepravilno držo perice pri delu.

Mestni fizikat in higijenski zavod sta razstavila priprave za uničevanje mrčesa in razkuževanje stanovanj. Krasno je bila urejena izložba raznih znanih vrst mila, novost je bilo tekoče milo, ki ga izdeluje domača tvrdka Neochemia.

Prirediteljice so se ozirale predvsem na domača podjetja. Pokazati so hotele, kaj je izumila znanost v pomoč gospodinjji in v prid njenemu domu, ter so v prvi vrsti gledale na zdravstvene in ekonomske prednosti izdelka in izuma. Ko je žena gledala vse te pripomočke, lepe, praktične, higijenične, je, žal, morala svoje občudovanje in hrepenenje spojiti z bridkim vzdihom: kaj, ko je vse tako silno nedosegljivo!

Kakor so bile izložbe trgovcev prvovrstne, a drage, tako je bil oddelek „Zveze gospodinj“ praktičen in skromen. Prirejen je bil pod geslom: ženi v razvedrilo, domu v korist. Med obema deloma razstave se je odražala značilna razdalja: dočim hitita znanost in industrija brezobzirno naprej, upoštevajoč le higijeno ter ekonomijo časa in sile, leze gospodinja počasi po svoji uglajeni poti, upoštevajoč v prvi vrsti gmohtna sredstva in najnujnejše potrebe svojih dragih. Tako smo videli, kako še vedno rada seda h kolovratu in statvam, ali pa k skromnemu oknu, kjer plete in šiva godovna darila svoji zdravi in bolni družini, volnene rute, jopice, rokavice, copate, nogavice, ogrevače za kolena i. sl., kvačka pregrinjala in brisače, uporablja stare nogavice, ostanke blaga in trakce ter izdeluje lične gospodinjске potrebščine. Neverjetno, koliko pripravnih stvari napravi iznajdljiva in ljubeča gospodinja iz nič! Razstavljene so bile tudi krasne vezenine, čipke in preproge velike umetniške in denarne vrednosti.

Osrednji zavod za žen. dom. obrt je kazal izredno posrečeno uporabo nar. motivov na zavesah iz mrežice.

Tako je imela tudi letošnja gospodinjska razstava precej zanimivo lice in poučne namene ter je prinesla prirediteljicam in razstavljalcem dokaj dejanskega uspeha. Po celotni zasnovi se pa ne more primerjati z lansko prireditvijo, ki je zabeležila pri svojem uspehu velevažno moralno postavko: dvignila je bila vrednotenje gospodinjskega poklica, pritegnila v delovno področje gospodinje ženo znanstvenico in jo predstavila tudi kot strokovnjakinjo v onih industrijskih panogah, ki posegajo v gospodinjstvo. V tem pogledu je letošnja razstava napravila korak nazaj. Tudi zunanje lice celotne prireditve ni kazalo enotne roke, kakor jo je lani. Vsak razstavljalec si je uredil po svoje, ne oziraje se na enotni učinek. Sodelovali so sicer tudi trije umetniki (slikarja Pirnat in Bambič ter arh. Mesar) toda le pri nekaterih posameznostih. Prirediteljice se zavedajo vseh teh očitkov in se opravičujejo z izgovorom: kriza, kriza...

P. Hočevarjeva

OSEMDESETLETNICO narodne delavke Ljudmile Roblekovce so ljubljanske žene počastile prav pristrčno. Prišle so po jubilatko v Jožefišče ter jo odpeljale v slavnostno sobo restavracije „Zvezda“, kjer so jo iznenadile z lepo prireditvijo. Z obilnim cvetjem in iskrenimi nagovori so jo pozdravile zastopnice Ciril-Metodove družbe in ženskih društev. Njih besede so globoko ganile častljivo starico sodelavko, do srca in do solz pa so ji šli zlasti stih Mare Lamutove:

Jesen siplje zlate nam darove,
jesen nam poklanja zadnji cvet;
jesen tudi Tebe je rodila,
prišla si kot sad bogat na svet.

Tvoja duša, dragocen zaklad,
domovini se je posvetila —
in iz leta v leto
je darove ji nosila.

Osemkrat deset Ti vigred je cvetela,
mnoga Tvoja znanka je med tem za večno onemela;
Vesna je med jubilejni venec vplela
tudi žitja Tvojega pomlad.

Tudi Tvoje mlado je srce ljubilo, hrepenelo,
saj je tudi ono sanjalo dekliške sanje,
polne rož in solnca,
polne zlatih nad;
tudi Tvoja mlada duša je v daljavi zrla
pravljичni zakleti grad...

Nisi z mirto pred oltar stopila,
nisi dece Ti rodila,
kajti rojenice so že v zibki odločile,
da boš verna svečenica
naši sveti domovini.

Čutila si tujca težek jarem,
čutila si boli kot drugi spone in okove:
zla usoda naših prejšnjih dni —
šla skoz Tvoje je življenje;
a dočakala si zaželeno jasne dneve —
in dočakala si naroda vstajenje.

Ne proslavljajo Te danes hčere ne sinovi,
vendar je krog Tebe vsa družina zbrana —
naša narodna družina,
ki Ti jasen je dokaz,
da si ljubljena in spoštovana.

Domoljubja jasen zgled
narodu boš zapustila;
naj bi šel ta svetel zgled
kakor glasen prerok,
kakor solčni žar iz roda v rod!

Dolgo naj Ti še duhte jesenske rože,
naj spominov lepših zvijajo Ti vence,
naj ljubezni zarja Ti zlati večerne sence!

VSEBINA 10. ŠTEVILKE

MARIJANA KOKALJ-ŽELJEZNOVA: DR. ALMA SODNIKOVA

BOGOMIR MAGAJNA: MUZIKANTARCA

GELA JONTEZOVA: ZAVIST

MARA LAMUTOVA: PEL JE SLAVEC V TIHI NOČI...

MARJA BORSNIKOVA: SRBSKE KNJIŽEVNICE (Nadaljevanje)

A. K.: DVOJNO ZASLUŽKARSTVO

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST: Velesojmska razstava „Slovenske Madone“ (ing. arh. Marjanca Kaučeva) — O lutkarski umetnosti (Marijana Kokalj-Željeznova) — Krog

(Marijana Kokalj-Željeznova)

OBZORNIK

PRILOGE: Naš dom — Moda in krojna poša — Ročna dela

Ženski Svet izhaja vsak mesec v Ljubljani. Letna naročnina Din 64.—, polletna Din 32.—, četrtletna Din 16.—, za U. S. A. Dol. 2.—, za Avstrijo Sch. 10.—, ostalo inozemstvo Din 85. Uredništvo in uprava v Tavčarjevi ulici 12/II. — Izdaja Konzorcij „Ženski Svet“ v Ljubljani. Za konzorcij in uredništvo odgovorna Marica Bartolova.

Tiskali J. Blasnika nasl., Univerzitetna tiskarna in litografija d. d. v Ljubljani.

Odgovoren L. Mikuš.

Darovi za tiskovni sklad.

Korbar Marija Din 3; Radan Adolf Din 8; Povše Albina Din 4; Pavlin Ana Din 3; Rupnik Fanči Din 3; Juvančič Metka Din 2; Brenčič Marija Din 4; Slamnjak Ema Din 2; Cufer Slavka Din 4; Matjan Apolonija Din 6; Jagodic Romana Din 3; Jerman Anica Din 2; Marčič Ela Din 3; Pečar Pepica Din 2; Gregorič Terezija Din 6; Pšenička Anka Din 36; Rustija Roža Din 1; Sifrer Marija Din 2; Okrožnik Ela Din 6; Černe Ivanka Din 1; Kopp Vanda Din 6; Pavlič Pavla Din 2; Heinrihar Julija Din 2; Sterman Marija Din 2; Kotnik Ida Din 2; Novak Fani Din 3; Grmek Jela Din 4; Slejko Marija Din 3; Krusevec Ela Din 2; Ačkun Edi Din 2; Frankič Olga Din 1; Vračko Gusti Din 2; Leskovšek Videsaava Din 3; Brunsteiner Šmalc Štefanija Din 1; Rasterger Marija Din 2; Stupica Pavlina Din 4; Primožič Dragica Din 4; Adamič Ana Din 2; Kenič Franja Din 3; Gilčvert Nežica Din 16; Angela Maške Din 3; Milka Kačič Din 2; Jožica Zunič Din 4; Josef Delopst Din 8; Slavica Rozman Din 3; Zofija Pogačnik Din 6; Stana Makuc Din 2; Ruža Braučič Din 3; Majer Ivana Din 16; Frančiška Simonič Din 2; Štefka Bučar Din 2; Ida Leskovar Din 4; Dora Mervič Din 6; Senčar Justina Din 3; Vilma Šemrov Din 16; Ivana Lesjak Din 2; Roža Vogl Din 10; Mimica Rajh Din 8; Afra Gruntar Din 1; Kaja Lebinger Din 6; Marija Sterman Din 2; Leopolda Juvančič Din 4; Anica Može Din 3; Marija Slejko Din 2; Anica Pavšek Din 2; Otilija Brezigar Din 2; Milka Rustja Din 6; Lucija Rožencvet Din 4; Marica Kvac Din 3; Greti Serbec Din 2; Angela Cvetko Din 2; Roza Birsa Din 2; Viktorija Cosič Din 4; Fani Pegan Din 3; Blejec Kati Din 6; Kolbl Terezija Din 2; Tratnik Rezika Din 3; Mavrica Legiša Din 3; Terezija Cigoj Din 3; Anica Jerman Din 2; Francka Levec Din 6; Roza Blažič Din 2; Mara Kocjančič Din 4; Josip Bizjak Din 3; Rika Srimc Din 3; Malčič Smuc Din 8; Mary Bruc Din 4; Olga Dekleva Din 18; Ivana Šijanec Din 10; F. Vehovnik Din 4; Anica Hočevar Din 2; Majnik Zora Din 3; Ant. Verbič Din 1; Marija Pajc Din 3; Malika Dequal Din 2; Zofija Ferluga Din 3; Tina Bizjak Din 6. — Iskrena hvala!

Izšel je prvi zvezek naše strokovne knjižnice:
„Dekliško perilo“
ilustrovana knjižica z navodili, kroji in risbami za krojenje in vezenje vsakovrstnega deklinškega perila. — Knjižica stane Din 6.— s poštnino vred; denar je poslati z naročilom

Moderno in solidno

boste oblečene, ako kupite svoj zimski plašč, obleko, barhent, flanelo, vsakovrstno blago za perilo pri tvrdki

R. Miklauc „PRI ŠKOFU“

LJUBLJANA

Lingarjeva - Medarska ulica, pred Škofijo.

Ugodne cene!

Točna postrežba!

Gospodinje, kupujte pri

B. ŽILIČ,

trgovina z železnino, porcelanom in steklenino,

Ljubljana, Dunajska c. 11., poleg „Figovca“

vse gospodinjske potrebščine, kuhinjsko posodo, emajlirano in aluminjasto, porcelan, steklenino, razne moderne stroje za kuhinjo, jedilni pribor, karnise i. t. d.

Atelje „MODA“

Atelje za damsko garderobo

Ljubljana
Miklošičeva cesta
št. 10

AMALIJA GROŠELJ

Zavod za kosmetiko

Nataša Dular

Ljubljana, Beethovnova
ulica 4 (pritličje, levo)
hiša Jadr. zavarovalnice

Najmodernejše metode
Prvovrstne kreme, neškodljivi pudri, obrazna voda itd.